

Variációk egy témára három nyelvváltozatban:
az *Ód*-ige "dekauzatív" funkciójáról

ADATOK ÉS VARIÁCIÓ Az előadás témája az antikauzatív-mediopasszív-kauzatív alternáció. A magyarban sok lexikailag meghatározott, morfológiailag változatos antikauzatív-kauzatív párt találunk (ld. 1). Azok a tárgyias igék, amelyek nem rendelkeznek lexikailag meghatározott antikauzatív megfelelővel, szintén antikauzatívva alakíthatóak az *Ód*-affixum hozzáadásával, amely default antikauzativizálóként szolgál (2):

- (1) *gurul ~ gurít; olvad ~ olvaszt; csökken ~ csökkent; zárul ~ zár; ömlik ~ önt*
(2) *Magától fog bekötődni a cipőnk a jövőben.*

Bizonyos beszélők mediopasszív igéket is képezhetnek az *Ód*-affixum segítségével (ld. 3), amelyek abban különböznek az antikauzatív igéktől, hogy okozó eseményt is tartalmaznak (bár maga az ágens nincs kódolva sem az antikauzatív, sem pedig a mediopasszív igék szintaktikai szerkezetében):

- (3) *%Mennyi idő alatt szállítódik ki a csomag?*

Végül pedig akadnak olyan beszélők is, akik igei passzívként is képesek használni az *Ód*-igéket:

- (4) *%A hó letaposódik a járókelők által.*

Tehát az *Ód*-igék használatát tekintve nagy a beszélők közti variáció. Ugyanakkor az eddigi eredmények alapján úgy tűnik, ez a variáció korrelál bizonyos földrajzi/korosztálybeli jellemzőkkel. Az úgynevezett konzervatív beszélők közé tartozik a középkorú/idősebb budapesti beszélők jó része: ők azok, akik csupán az antikauzatív formákat használják. A mérsékelt liberális beszélők egyaránt elfogadják az antikauzatív és mediopasszív formákat, és tipikus képviselője ennek a kategóriának a fiatalabb budapesti korosztály; végül pedig a harmadik csoportba (radikális liberális) az ország keleti részén, illetve Kárpátalján (esetleg Erdélyben) élők tartoznak (további adatgyűjtés tervezve van).

A PROBLÉMA valójában magából a variációból adódik, vagyis független a nyelvváltozatok pontos lokalizálásától. Lényege, hogy a leírt variáció olyan helyzetet eredményez, amelyben egy bizonyos affixum funkciói egy adott nyelvváltozatban magukba foglalják ugyanennek az affixumnak a funkcióit egy másik nyelvváltozatban. A vizsgált esetben az *Ód*-affixum radikálisan liberális használata tartalmazza a mérsékelt liberális használatot, az pedig magába foglalja a konzervatív használatot (ld. a táblázatot). Ez a mintázat a véletlenszerű homonímiánál hihetőbb magyarázatot igényel.

	konzervatív	mérsékelt liberális	radikális liberális
passzív	*	*	✓
mediopasszív	*	✓	✓
antikauzatív	✓	✓	✓

KERET ÉS ELEMZÉS Az elemzéshez a nanoszintaktikai keretet választom (Starke 2006, 2009, 2010), amelynek az egyik központi feltevése, hogy egyetlen lexikai elem több szomszédos terminálist is kiejthet (=spellout). Továbbá létezik az alulasszociálásnak egy megszorított formája. Ez utóbbi azt jelenti, hogy egy adott lexikai elem, amelyet az előbbi feltevésből adódóan szintaktikai (rész)fa formájában tárolunk a Lexikonban, akkor ejthet ki egy (rész)fát a szintaxisban, ha a két (rész)fa azonos, vagy pedig a lexikai elem tartalmazza a szintaktikai (rész)fát. A javasolt elemzés szerint a különböző nyelvváltozatok beszélői abban különböznek egymástól, hogy eltérőek a lexikai bejegyzéseik az *Ód*-affixum számára, vagyis a konzervatív változat beszélői esetében az *Ód*-affixum lexikai reprezentációja egy okozási eseményt kódoló terminálissal kevesebbet tartalmaz, mint a mérsékelt liberális beszélők esetében; ez utóbbi csoport esetében pedig megintcsak kevesebb terminálist ejthet ki az *Ód*-affixum, mint a radikális liberális változatban. Ez utóbbi esetben a döntő különbség az ágens hiánya/jelenléte. Mármost a nyelvváltozatokban eltérő mérete miatt az *Ód*-affixumot a konzervatív beszélők csak antikauzatívok létrehozására tudják használni, míg a moderált liberális beszélők mind antikauzatívokat, mind pedig mediopasszív formákat képezhetnek *Ód*-affixáció segítségével: az előbbit az alulasszociálás műveletével állíthatják elő. A liberális radikális beszélőknek pedig még a passzív forma is rendelkezésükre áll, az *Ód*-affixum terjedelmesebb méretéből kifolyólag, és mind az antikauzatív, mind a mediopasszív esetében alulasszociálnak.

ÖSSZEGZÉS Arra próbálok szisztematikus magyarázatot nyújtani, hogy hogyan ragadhatóak meg azok a szinkretizmusok, amelyek esetében egy adott morfémanak a funkciói a különböző nyelvváltozatokban átfednek egymással úgy, hogy az egyik tartalmazza a másikat, és megmutatom, hogy a nyelvjárások/nyelvváltozatok közötti szintaktikai variáció legalábbis részben a lexikai elemek felépítésére vezethető vissza.